TASARIM KÜLTÜRÜ DERGİSİ

ARREDAMENTO MİMARLIK

12 TL

2016/09

DOSYA:
MİMARLIKTA KAVGALAR, ÇATIŞMALAR, POLEMİKLER, İHTİLAFLAR...

PROFİL:
KREATİF MİMARLIK

TOD WILLIAMS BILLIE TSIEN ARCHITECTS, ABD

SÖYLEŞİ:
JONI STEINER

KAMUSAL MEKAN VE DİLİN VAADLERİ

SHUNYI EVİ, REMIX STUDIO

BREXIT, LONDRA, İSTANBUL...

ISSN 2536-4952

09

9 772536 495001

İçindekiler

300+1

Eylül 2016

Pier Luigi Nervi: Spor için Mimarlık 32.

Kreatif Mimarlık 49.

6 Öngörünüm
Gösteri Toplumu, Türkiye ve Debord'a Bir Revizyon Önerisi

10 Haber / Ürün

20 Haber / Sanat

26 Haber / Mimarlık

30 Gündem / Mimarlık
Barbican'ın İnşası: "Designing for a Living City"

32 Gündem / Mimarlık
Pier Luigi Nervi: Spor için Mimarlık

34 Gündem / Sanat
Centre Pompidou'da Beat Kuşağı: "Beat Generation"

36 Gündem / Mimarlık
"World of Malls: Architectures of Consumption"
AVM Dünyası: Tüketim Mimarlıkları

38 Mimarlık
Tod Williams Billie Tsien Architects | Partners, New York
Ağırlıklı olarak okul ve müze benzeri kurumlar ile kar amacı gütmeyen çeşitli organizasyonlar için projeler üreten paydaş mimarlara göre, mimarlık dünya üzerinde yaşamaya değer yerler inşa etmeye yönelik gerçek bir iyimserliğin ürünü ve tek adamların eseri olamayacak kadar ciddi bir ekip işi.

49 Mimar
Kreatif Mimarlık
Kreatif Mimarlık 1995 yılında İstanbul'da Aydan Volkan, Selim Cengiç ve Mehmet Cengiç, tarafından kuruldu. O dönemden bu yana kolektif üretim merkezli çalışmayı öngören grup, müellifin bireysel yaratıcılığı mitolojisini eksen alan yaklaşımlara muhalefet eden bir tasarım politikası geliştirmeyi amaçlıyor.

66 Dosya
Mimarlıkta Kavgalar, Çatışmalar, İhtilaflar, Karşıtlaşmalar, Polemikler, Tartışmalar...
Mimarlık alanında kavga edilmeye dünyada kısa bir süre önce, 17. yüzyılda, başlandı. Türkiye'de ise çok kısa bir süredir (yaklaşık 19. yüzyıl ortasından beri) mimarlık ve sanat kavgaları veriyoruz. Belli ki, yüzlerce yıl boyunca fikir ve eylem birliği yanılsamalarıyla yaşamış bir dünya giderek bu imkanı yitirdi. Farklı düşünme ve eyleme rotaları çizmeye yönelik çok sayıda talep var ve bu talepleri ortaya koyanlar kimin

ARREDAMENTO MİMARLIK

ISSN 2536-4952
Sayı 001 Eylül 2016
Fiyatı 12 TL (KDV dahil)
Ulusal Süreli Yayın
Aylık Mimarlık ve Tasarım Kültürü Dergisi

YAYIN
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Banu BİNAT
Yayın Koordinatörü
Uğur TANYELİ
İletişim Koordinatörü
Neslihan ŞIK

Editör
Sibel SENYÜCEL
Yardımcı Editör
K. Bilge ERDEM
Grafik Uygulama
Gül DÖNMEZ

İletişim ve Reklam
Teoman COŞKUN
teoman@binatdanismanlik.com
Tel: 0212 259 90 79

Arredamento Mimarlık Dergisi'nde yayınlanan yazılardan alıntı yapmak kaynak belirtmek koşuluyla serbesttir. Yazılardaki düşünceler yazarlarına ait olup Arredamento Mimarlık Dergisi'ni bağlamaz. Reklamlar reklam verenin sorumluğundadır. Arredamento Mimarlık Dergisi reklamlarda verilen bilgilerden dolayı sorumlu tutulamaz.

BİNAT İLETİŞİM & DANIŞMANLIK

Tod Williams Billie Tsien 38.

Mimarlıkta Kavgalar, Çatışmalar, İhtilaflar, Karşıtlaşmalar, Polemikler, Tartışmalar... 66.

"World of Malls: Architectures of Consumption" 36.

Pekin'de Bir Ev 110

Derin Design 2016 Koleksiyonu 123.

Noah's Ark: Essays on Architecture 128

haklı olduğuna karar vermekte zorlanıyorlar. Siyasetten mimarlığa uzanan geniş bölgede tartışmasız itişmelerin ve elinde ilmekli iple dolaşanların ya da eskilerin deyişiyle "kayıkçı kavgalarının" egemenliğindeki Türkiye ortamında "Mimarlıkta Kavgalar, Çatışmalar, İhtilaflar, Karşıtlaşmalar, Polemikler, Tartışmalar..." başlıklı bir Dosya hazırlamanın anlamlı olacağını düşündük. Katkıda bulunanlar sırasıyla şöyle: Feride Çiçekoğlu, Güven Arif Sargın, Günkut Akın, Ferhan Yürekli, Serdar Erişen, Işıl Çokuğraş, Can Onaner.

96 Düşünce

Söylemsel Zapturapt:
Kamusal Mekan eli (/dili) ile Kentsel Kültürü Ehlileştirmek

İnsan dilinin kamusal mekanı tarafsızca betimleyen, anlatan bir imkan değil, inşa eden bir kurucu pratik olduğu gerçeğini eksen alan bir kuramsal çalışma... İnci Basa yazdı.

102 Düşünce

Brexit, Londra, İstanbul...

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği macerasını irdeleme -önce AB'ye girişinin getirilerini ve götürülerini, sonra da çıkışının kazanım ve kayıplarını- tartışma kervanına Haydar Karabey Londra'nın değişimi bağlamında katılıyor.

104 Söyleşi

Joni Steiner:

"Maker kültürü" son yıllarda tasarım tartışmalarında merkezi önemde bir yer edindi. Eser Epözdemir, British Council'in bir etkinlik dizisinin konuğu olarak İstanbul'a gelen Opendesk'in kurucularından Joni Steiner ile bu konuda bir söyleşi gerçekleştirdi. Maker kültüründen ve açık kaynaktan yola çıkarak, remix kültürüne, copyright, copyleft ve lisans kavramlarına uzanan bir kapsamda konuşuldu.

110 Mimarlık

Pekin'de Bir Ev
reMIX Studio

Chen Chen, Federico Ruberto ve Nicola Saladino'nun birlikte kurdukları Pekin merkezli mimarlık ofisi reMIX Studio'nun yakın zamanda hayata geçirdiği bu konut yenileme işi, grubun adını yurtdışında da duyurmasını sağlayan bir proje oldu.

116 Mimarlık Tarihi

Refik Halid Karay'ın Kaleminden Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemlerinde Ankara

Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerinin en "sivri dilli" yazarlarından biri Refik Halid'dir. Bu nedenle hemen her dönemde başına bir şeyler gelmiştir. Ankara'ya ilişkin yazdıkları da yer yer aynı yaklaşımın örnekleriyle dolu. Önder Şenyapılı yazdı.

123 Tasarım

Derin Design 2016 Koleksiyonu:
"Tasarım aklı görünür kılmaktır."

Derin Design Türkiye'nin köklü mobilya tasarımcı ve üreticilerinden biri. Derin Sarıyer yeni koleksiyonlarını tanıtırken, tasarım yaklaşımlarını da özetliyor.

128 Yayın

Noah's Ark: Essays on Architecture;
Lüks ve Şiddet: İbn Haldun'da Tahakküm ve Direniş;
18. Yüzyılda İstanbul Evleri: Mimarlık, Rant, Konfor, Mahremiyet.

Yayın Kurulu
İhsan BİLGİN (İstanbul Bilgi Ü.)
Arzu ERDEM (İTÜ)
Jale N. ERZEN (ODTÜ)
Haydar KARABEY
Mine KAZMAOĞLU
Ahmet ÖZGÜNER
Bülent TANJU
Uğur TANYELİ (İstanbul Bilgi Ü.)

Tasarım ve Fotoğraf Kapak
Bülent ERKMEN
Dergi Konsept Tasarımı
Emre ÇIKINOğLU
Fotoğraf
Serdar TANYELİ
Kapak Uygulama
Barış AKKURT, BEK

Baskı: Ofset Yapımevi
Şair Sokak, No:4 Çağlayan Mah. 34410
Kağıthane / İSTANBUL
Yönetim: Binat İletişim & Danışmanlık
Barbaros Bulvarı, Dörtyüzlü Çeşme Sokak,
Güneş Apartmanı, No:2 D:7 Kat:6 34353
Beşiktaş / İSTANBUL
Telefon: +90 212 259 90 79
E-posta: info@binatdanismanlik.com

Abonelik ve Dağıtım
Sinem YILMAZ
abone@binatdanismanlik.com
Tel: 0212 259 90 79

www.arredamentomimarlik.com
www.binatdanismanlik.com

Söylemsel Zapturapt:
Kamusal Mekan Eli (Dili) ile Kentsel Kültürü Ehlileştirmek

İnsan dilinin kamusal mekanı tarafsızca betimleyen, anlatan bir imkan değil, inşa eden bir kurucu pratik olduğu gerçeğini eksen alan bir kuramsal çalışma...

"Dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır[1]."

Kamusal mekan ve dilin vaadleri

İnci Basa ■ Bu yazı, karmaşık bir olgu olan *kamusal mekanı* zihinlerde idealleştiren mekanizmaları *dil*e getirmek amacındadır. Bu amaç en başından, yaygın kamusal mekan algısında, gündelikliğin taşkınlıklarını baskılayan bir idealin *söylemsel* varlığını kurgusal olarak kabul eder ve bunu teşhise/incelemeye koyulur[2]. Müphem bir benzetmeyle, burada *söylem*, *dili* özenle ve bir vaadin tutarlılığı içinde *mekansallaştırır*.

Dil muhtevayı sorunsuzca aktaran saydam ve bağımsız bir ortam değil, bağlamsal ilişkiler içinde anlam üreten bir bildirimdir. Dili, bilineni sözsel işaretlerle yansıtmanın yansızlığı diye sunmak da olası; ancak, bu ölçülü sunum, dilin kendine has soyut mekansallığını görmezden gelmek olacaktır. Olguların anlamını aramak, benzeyenlerini bulup tasnif etmek; benzerlerin yığılmasına engel olup, sınıflandırmalarla düzene sokmak; birbirine temas eden veya dolanan anlamları, *kıyas* ve *yakınlık* unsurlarını devreye sokarak ayrıştırmak *dilin mekanının* ifşasıdır[3]. *Dil* mimarlık, kültür, disiplin, kamusallık, kentlilik, tarih gibi farklı olguları kuşatması altında tutar. Olguları oluşturan düşünceyi temsil ederken, düşünceyi hem biçim hem de içerik açısından *hizaya sokan* belirgin bir düzenleyici hatta inşacı rol üstlenir. Dil sadece olguya ait düşüncenin içeriğini ve sınırlarını belirlemez, aynı zamanda farklı olgular arasındaki mesafeleri de denetler. Olguları ve onlara ait bilgiyi düzene sokan, gruplandıran, birbirleriyle bağlantılandıran ve ayrı bölgelere paylaştıran ortak bir *yer* tanımlar. Dilin pratiği olan *ifade* düşünceye içkindir ve Foucault'nun *düşünce alışkanlıkları* diye tanımladığı bu dilsel düzen, ifadelerin olanaklı kıldığı bir ortak alandır.

1

1 New York, 5th Avenue, 2012 (Fotoğraf: İnci Basa).
2 New York, Guggenheim Müzesi, 2012 (Fotoğraf: İnci Basa).

Bu anlayışla denilebilir ki, dil *kamusal mekanı* da karmaşık bir olgu olarak inşa eden, onu diğer olgularla ilişkilendiren ve belleğe yerleştiren pratiklerin başını çeker. Ancak dil hiçbir olguyu yoktan var edemez. *Adlandırma* bir nevi ayağa kaldırma ve ayağa kaldırdığını işaret etme işlevidir[4]. Kamusal yaşamla eve ait yaşamın tutarlı şekilde kendi ayrı bölgelerine çekilmesi ve aralarında denetlenebilir bir mesafenin varlığı temas halinde ve kıyaslanabilir iki olgunun dilsel olarak temsilini doğurur. Burada sözü edilen mesafe yukarıda da değinildiği gibi fiziksel bir uzaklık değil, semantik alanın parçalanmasıyla ortaya çıkan soyut bir yerleştirmedir. Başka bir deyişle, bu mesafe iki olguyu ve nesnelerini hem birbirleriyle hem de farklı olgularla birarada tutan *zihinsel yer* üzerinde birbirlerine atıfla (benzerlikler ve farklılıklarla) sınıflandırılmış olan konumlarıdır. Yunan şehir devletinde vatandaşların ortak kullanım alanı (*polis*) ve şahıslara ait özel (ve eve ait) olan alan (*oikos*) birbirinden ayrıştırılmıştır. Ortak yaşama hayat veren, siyasete ve ticarete evsahipliği yapan pazar meydanıdır (*agora*). Roma döneminde de geçerliliğini koruyabilen kamusal alan yorumu takip eden çağlarda da devam etmiştir; dolayısıyla tarih içinde sürdürülebilir bir model olarak gözlemlenebilir. Bu bağlamda, *kamusal* olan henüz *kimlik alanı* dar da olsa *düşünce alışkanlıklarının* ön-inşasını gerçekleştirecek dilsel mekanizmaya sahip olmuştur. Ancak burada dilsel varoluş henüz *taslak* halindedir; Foucault'nun konuşma yeteneği tahrip olmuşların semantik

tasnif yeteneğini de kaybetmelerine atfen kullandığı *süreksiz adacıklar* deyimi misali, *parçasal küçük alanlar* kalabalığı gibidir[5]. Siyaset düşünürü ve sosyolog Jürgen Habermas'ın da değindiği gibi henüz kamusal olan mekansal anlamda tam olarak bağlanmamıştır.

Batı'nın 18. yüzyılda yarattığı burjuva toplumunun serpilmesine kadar, mekansal bağlamda bugünküne yakın şekilde bir "kavramsallaştırılmayı talep etmemiş olan" *kamu* göndergesi'nin *(referent)* taşıdığı paradoks, öncü metinlerin ardı sıra, onları takip eden pek çok çalışmada tekrar tekrar ilan edilmiştir[6]: Kamu, (*publicité, publicity*) hem halk hizmeti gören devlet organlarının tümünü, hem de halkın bütününü işaret eder ki bu Türkçe'de daha da karmaşık bir göndergedir. 1860 tarihli İngilizce-Türkçe sözlüğe uzanan sorunsal *kamusal olanın* karmaşıklığına bir de *özel olanın* semantik dolanmışlığını ekler. Birbirine dolanmışlığı terminolojik olarak teşhis eden Uğur Tanyeli, kamusal alan ve özel alan kavramlarının Osmanlı İstanbul'undaki dönüşümünü aktardığı eserde, bu kavramların Batı'yla farklılığının *izlerinin sürülebileceği* bir *arşiv* niteliğindeki sözlüğe başvurur[7]. Buna göre, *private* halvete mahsus, has olandır, gizli ve saklı olandır; resmi veya ticarete umum olmayıp, ahad-ı nasa ve umur-ı zatiyeye mahsusdur. Sözlükte, *privacy*, halvet, tenhalık, tenha yer, köşe-i inziva olarak çevrilmektedir; özel'i gözlerden uzaklığın en uç anlamlarıyla örtüştürmektedir. Sözcüğün has anlamındaki çevirisi ise sultana aidiyet bildirdiği veya ima ettiği için başka bir özdeşlik öngörür ve semantik karmaşayı bir terminolojik tasnif olarak takdim eder. *Public* sıfat olarak umuma şayi ve müşterek, devletin hizmetinde olan, devletin herhangi bir fer'inin eyaletin, sancağın, nahiyenin, şehrin, köyün, mahallenin, çarşının, ordunun, donanmanın, hazinenin, zabıtanın olarak tanımlanmıştır. Burada çarpıcı olan, kavramın devletin kapsama alanı dışında bir tanım alanına kavuşmamış olmasıdır; isim olarak ise *public* cumhur, millet, halk, ortalık, amme, alem'dir[8]. Osmanlı reel yaşamında birbirine dolanmış kavramların sözlük marifetiyle alelacele tasnif edilmesi ve bir kıyas ilişkisiyle sunulması, takip eden yıllarda kavramlara yapışmış bir sorunlu sicil olagelmiştir. Bir anlamda, bugün bu kavramlar daha berraklaşmışsa da, *kamusal*, hala dilimizdeki *sicili bozuk* göndergelerdendir.

Hem devlete ait olmayı, hem de halkın bütününü işaret eden aynı gösteren

2

(signifier), yani tek bir *kamu* sesi ve biçimi, bu iki farklı gösterilenle *(signified)* sıkı ancak muğlak bir birlik içindedir[9]. Habermas, kamu sözcüğünün sadece bürokrasinin ve kitle iletişim araçlarının jargonundan beslenen gündelik dilde değil, sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk gibi pek çok disiplinde de barındırdığı ironik ikilemi hatırlatmakta ve bu kavramın, onu nesnesi kılan pek çok disiplinden intikam aldığını belirtmektedir. Habermas ayrıcalık tanıyıp ismen dahil etmese de, mimarlık da *kamusal olanı* mekanın sosyal ve fiziksel üretimi perspektifinden nesnesi kılan disiplinlerdendir. Bu bağlamda, mimarlık disiplininin, kamusal mekanı ideal bir çerçeveden görmesinden; demokrasinin, katılımın, emeğin, eşitliğin, sağlıklı çevrenin, kentsel estetiğin ve daha pek çok olumlanan değerin merkezine oturtmasından; hemen her coğrafyada onyıllardır akademik yazınına ve kuramsal üretimine etkin bir sorunsal olarak dahil etmesinden; ve söylemsel bir kamusallık ütopyasını kamusal mekan endişelerine teselli olarak sunmasından söz edilebilir.

Başta Jürgen Habermas (1929- -) olmak üzere, Hannah Arendt (1906-1975) ve Richard Sennett'ın (1943- -) da etkilerinin hissedildiği çok sayıda çalışma[10], kamu göndergesindeki kavramsal ikililikten yola çıkarak, kentlinin müşterek kullanımına açık *kamusal mekanın* fiziksel veya toplumsal kurgusundaki çözümsüzlüğü teşhis etme yoluna gitmiştir[11]. Bu teşhisler dikkatli bir gözlemi yansıtmanın yanısıra, kamusal mekana dair ideal bir zihinsel temsile duyulan gereksinimi ima eder niteliktedirler[12]. Oysa, toplumsal yaşamın *öngörülemeyen beklentilerine* evsahipliği yapmak kamusal mekanın kolay terk edemeyeceği bir sorumluluk, hatta onu anlamlandıran en önemli unsur. Bu *öngörülemeyenin* değişken ve çokboyutlu yüzeyi, kamusal mekanı

tutarlı bir ideal olarak sunmayı imkansız kılar. Günümüzde arkitektonik bir karşılığı aramayan veya kolay kolay bulamayan ideal temsil[13], dilsel bir *tutarlılık anıtsallığını* zamana ve yere uyarlayarak (ya da onlardan koparak) meşrulaştırmanın peşine düşer.

Uğultulu dilsel mekan

Dili, kamusal mekanın anlaşılması / anlatılması için değil, varolması için bir koşul olarak görmek istenci, dili imtiyazlı kılmak için midir yoksa kamusal mekan olgusunu saf şekilde ortaya koyma hazzı mıdır sorusu, dil ile kamusal mekan arasındaki ilişkinin *mahrem* alanıdır. Dilin inşa ettiği kamusal mekan, "üzerine söz söyleme" ve "bir *gösteren*ler kümesi oluşturma" eylemlerinin ortaya koyduğu sakin ve titreşimsiz bir alan değildir. Bu "uğultulu" *dilsel* mekan, sürekli olarak, *disiplini zor* ve *reel* olanın ihlali altındadır; ama, aynı zamanda, düşünsel varlığını sürdüren ve *hayranlık uyandıran* bir kategoridir. Dilin yarattığı ve beslediği ideal kamusal mekan, kentsel yaşamın içinde *fiziksel olarak* var olan ya da siyasal erkin, ekonomik dayatmaların ve kültürel etkilerin izdüşümünde *toplumsal olarak* dinamik ifadeler bulan *reel* kamusal mekanla itişmeyi onaylamasa da, yüzleşmesi kaçınılmazdır. Ve her idealize edilen gibi, o da kendini en "gerçek" yerine, en "iyi" şekilde temsil etmenin yollarını arar. Dirençlidir; çünkü, kendisinde kentsel kültürü ehlileştirmek, *tatlı tatlı* veya *zarifçe* disipline etmek önceliğini varsayımlar. Bu varsayım, kentliyi *(kentte yaşayanı)*, kentsel açık alanlar, müşterek mekanlar, meydanlar, sokaklar, kültür-sanat merkezleri, parklar gibi, aslında gündelikliğin tüm siyasallığıyla ve çelişkileriyle rahatça sızabileceği mekanlar eli ile, ideal ve sürdürülebilir bir kentlilik kültürü hizasına çekebileceği inanışını taşır (Resim 1-6).

Kamusal mekanın söylemsel inşası: İdeal ve durağan

Kamusal mekanın tüm çelişkili akışkanlığına ve tarih içindeki kavramsal süreksizliğine karşın bir ideal *durum* olarak akılsallaştırılması aslında yapay bir çaba değildir; bir tür adlandırma, tanımlama, ayıklama, sınıflandırma, gösterme ve önemini meşrulaştırma niyetidir[14]. Bu dilsel çabayı kendine rehber edinen ve içselleştiren *mimarlık*, yıllar içinde ister istemez durağan bir *gösterge (sign)* inşa etmiştir. *Gündelik olanın* kamusal mekan göstergesine her beklenmedik müdahalesinde ise, işin kolayına kaçmadan, bu durağanlığı nasıl ve hangi yeni parametrelerle inşa edeceği kaygısına düşmektedir.

3

4

5

6

3 Chicago, Riverside Gardens, mimari tekne turu, 2014 (Fotoğraf: İnci Basa).
4 Chicago, Millennium Park, Claud Gate, 2014 (Fotoğraf: İnci Basa).
5 Londra, Whitehall Road, 2011 (Fotoğraf: İnci Basa).
6 Londra, Trafalgar Meydanı, 2011 (Fotoğraf: İnci Basa).

Bu kaygı, yeni zihinsel inşayı, *dilin* düşünceyi sabitleyici araçsallığının hüküm süremeyeceği başka bir alana da taşır. Bu alan, yine dille oluşturulan ama kendisine takılan her şeyi toplayan bir ağ gibi tasvir edilebilecek *ifadeler* topluluğudur: Dilbilimcilerin bir tür teknik-sahası, Wittgenstein'ın ideal-dil/günlük-dil salınımı, Foucault'nun ise anıt-kavramı olan *söylem*dir. Yerli yersiz kullanımlarla aşınan bu sözcüğün, dilsel bileşenini hiçe sayan bir yaklaşımla ve sadece toplumsal bir tınıyla dile getirilişi, toplumsal bağlamı bastıran ve sadece bir anlatı / konuşma / laf etme genellemesi olarak kullanımının verdiği rahatsızlıktan az değildir. Bu serzenişle, kamusal mekanı *dilin* egemenliğinde bir olgu olarak ele almak söylemsel erki[15] tüm kapsayıcılığıyla dikkate almayı gerektirir.

Kamusal mekan, ona kavramsal içerik ve fiziksel beden veren aktarımların çok katmanlılığı, çelişkileri ve denetlenemez parametreleri nedeniyle aslında zorlukla ayakta duran bir olgu olmakla birlikte, ayakta kalmasına destek veren *söylemsel birlik* incelemeye değer. Michel Foucault'dan ödünç alınan bu kuramsal yaklaşım kamusal mekanı, sadece fiziksel ve işlevsel reel varlığının kısıtlayıcılığında ele alınmasını yeterli görmez. Bu yazının bakış açısıyla, onu, ideal varlığını besleyen beyanların (ve suskunlukların) homojen ve bütünlüklü *olmayabilen* karmaşık kurgusu bağlamında anlamayı öngörür. Değişken, çok sesli, parçalı ve dağınık bir *söylemsel yüzey*, kamusal mekanın ideal statüsünü *kuramsallık* kisvesi altında var eder. *Söylemsel yüzey*in dokusunda egemen olan *ifadeler* zaman içinde ve farklı biçimlerde yayılırken aynı nesneye bağlılarsa bunların birliği ve gücü telaffuz edilebilir. Söylem, nesnesinin sürekliliğini, tekilliğini, nesne parçalansa bile parçalar arasındaki aralıkların kontrolünü *ifade* grupları aracılığıyla sağlar[16]. Tanımlar, sorular, yorumlar, sınıflandırmalar biçiminde varolan ifadeler birliği, onları üreten otoritenin aidiyetinden ve statüsünden koparak, başka öznelerce de düşünülebilme, kavramsallaştırılabilme, sorunsallaştırılabilme, yani *dil*endirilebilme yeterlilikleriyle işlevlenirler. Bir başka deyişle, ifadelerin söylemsel erki, "gerçeklikleri / doğrulukları" ile değil "dolaşım / etkileşim" kapasiteleriyle ilişkilidir[17]. *Eşitlik, kentlilik hakkı, eleştirel düşünce, temsil, paylaşım, demokratik kentsel platform, kültürel çeşitlilik* gibi pek çok kavrama gönüllü hamilik yapma rolü, idealleş(tiril)miş bir kamusal mekan göndergesinin bünyesinden söylemsel olarak ilan edilmektedir. Bu kavramların içselleştirildiği mekansal oluşumlar, kentlilik kültürünü (kente sahip çıkma ve kente ait hissetme bütünlüğünü) ya bizzat oluşturacak ya da yolu onunla kesişecektir.

Kamusal mekan göndergesinin biriktirdiği: Biçim, tanınırlık ve statü

Kamusal mekan göndergesi, Batının toplumsallaşması ve modernleşmesi bağlamında, Antik Yunan *polis*inden modern Amerikan kentlerine uzanan bir uzmanlıkla, üzerinde eleştirel düşüncenin gelişebileceği bilgiyi biriktirdi. Gönderge, bu bilginin hem oluşmasını sağlayan hem de statüsünü koruyan belirgin bir dilsel birliğe kavuştu. Özellikle de, 1962

yılında basılan Almanca orijinalinden (*Strukturwandel der Öffentlichkeit*) 27 yıl sonra İngilizce'ye çevrilen (*The Structural Transformation of the Public Sphere*) *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* büyük bir açlıkla beklenen bir ziyafet gibi geniş bir okur kitlesine memnuniyet verdi. Üzerine türlü coğrafi, kentsel, mimari, siyasal, sosyal, kültürel ve etimolojik çeşitlemelerin yapıldığı bu çalışma *kamusal* olanı idealleştirmek için gerekli malzemeyi sundu. Mekan elbette bundan hissesini fazlasıyla aldı. Kamusal alanın mimari ifade bulduğu müştereklik ve bütünleşme vurgulu bir kamusal mekan zemini modern toplumun özgürleştirici bileşeni kimliğiyle sorunsuzca buluştu. Habermas'ın "burjuva kamusallığı" üzerinden titizlikle işaretlediği güzergaha göre kamusal mekan toplumun ortak çıkarının ve gerçeğin elde edildiği özgür tartışma ortamları olarak ideal statüsüne kavuştu.

"Bireysel yaşamın faniliğine karşı bir teminat" olarak Antik Yunan deneyiminde *(polis)* ilk ışığını saçmaya başlayan kamusal alan (yani, fanilerin "göreli kalımlılıklarına ayrılmış mekan"), Hannah Arendt'in metaforik anlatımıyla "hepimiz için ortak olan bir dünyayı" ifade etmektedir ve giderek kalabalıklaşan modern kent yaşamımızda "birbirimizin üzerine yıkılmamızı" önlemektedir. Arendt'e göre bu dünyanın (kamusal alanın) "biraraya getirme, ayırma ve bağlantılandırma gücünü" yitirmesi katlanılması zor bir yaşamın habercisidir. Anlamını, farklılıkları koruyarak ortak olarak deneyimlenebilirlikten alan kamusallık, "dünyevi gerçekliğin" kendini gösterebileceği en hakiki ve güvenilir yerdir[18].

Richard Sennett'ın modernleşmeyle giderek sessizleşen ve yavanlaşan kamusal mekanı, sosyal bütünleşme ve toplumsal ilişkiler kurma yeri olarak taçlandırılır ve özlemle anılır. Modern kentli için kamusal ve özel yaşam dengeleri farklılaşmıştır; özel yaşam önem kazanmış, kamusal mekan özel yaşamın belirlediği sınırlara çekilmiştir. Modern kentlerdeki kamusal yaşam ve kamusal mekan, Roma devrinin (aile bağı olmayanların "karşılıklı taahhüt bağlarını" temsil eden) *res publica*'sı misali "oluruna bırakılmıştır" ve bir "bozulma sürecindedir". Agustus döneminin sonlarında Romalılar için kamusal yaşama katılmak adeta kurumsal bir görevi şeklen icra etmektir, canlılığı ve içtenliği kalmamıştır. Sennett'a göre modern kentlerde kamusallığın durumu benzer cansızlıktadır. İnsanların aile ve arkadaşlardan oluşan mahrem alanlarına çekilmesiyle, bu alanın dışında kalanlar olarak tariflenen kamusal alan ıssızlaşmıştır ve 20. yüzyıl kamusal alanı, 18. yüzyıl kamusal alanının sahip olduğu ayrıcalığı yitirmiştir[19]. Bu bakış açısında, kamusal mekanlar bireyin rahatça çok boyutlu toplumsal ilişkiler kurulabileceği sivil bir zemin olarak işaret edilir. Kentli için kamusal mekan tanıdık olmayanla denetimli bir birliktelik ve ortak kullanım önermesidir. Sennett, yüzyıllardır kentsel kültürü ehlileştirme yolundaki en emin kalelerden olan *kamusal mekan oluruna bırakılmamalıdır* demeye getirmektedir.

Kamusal mekanı çelişkiler, uyumsuzluklar, tekinsizlikler ve süreksizlikler barındıran ahenksiz gerçeklikten arındırıp saf hale getirmeyi anıştıran *ifadeler* kendilerine yeni özneler bulmakta ve geniş kuramsal sahalarda söylemsel bir pratiğin mekanizmalarına dönüşmekte zorlanmamaktadırlar. Temsili yukarıda değinilen eserlerle sınırlı olmayan ve kamusal mekanı *idealize edene*, bağlam ve dağarcık sağlayan ifadeler *(söylemin moleküler birimleri)*, söylemsel bir birliği yaratırlar. Bu birlik, saklı bir gerçekliği sistematik olarak açığa çıkarırmışcasına, nesnesine, yani *ideal kamusal mekana*, biçim, tanınırlık ve statü verir[20]. Kamusallık gibi, göndergenin net bir anlamsallıkla sarmalanmadığı hallerde, söylemsel olanın dolaşım ve etkileşim kapasitesi artar. Mimarlıksa söylemsel olana yönelme refleksini devreye sokar. Sözü edilen nesneyi/olguyu anlatmaktan çok (dilsel) inşasını gerçekleştiren söylem, mimarlığı heyecanlandıran bir pratiğe dönüşür. Kamusal mekanı *içerme* mekanları olarak öngören söylem mimarlıkta baskındır. Müzeler, parklar, meydanlar, sokaklar, tiyatrolar, pazar yerleri, alışveriş merkezleri, spor alanları, kültür merkezleri hep içerme mekanları olarak olumlanmakta, bunların *dışarıda bırakma* rolünün mimarlığın sorumluluğunda gerçekleşmediği gibi iyimserlik neredeyse tüm disipline hakim

7

7 Diego Velasquez, Las Meninas, 1656 (Kaynak: Wikimedia Commons).

olmaktadır. Sosyo-kültürel, ekonomik, etnik farklılıkların, cinsiyetçi, siyasal ayrışmaların, müştereklik vurgulu bir kamusal mekan idealinde çözülmesi beklenmektedir. Bu sorunsallarla yüzleşmek durumunda kalan kamusal mekan ideali bir de rant odaklı veya siyasal erk güdümlü tanzimlerle sarsılmaktadır. Bunlar söylemsel idealin statüsünü tartışmaya açarken, bir yandan da aslında kamusal olanın zaten idealleşemeyecek bir olgu olduğunun altını çizmektedir.

Bitirirken

Derginin 2015 Ekim sayısında yayınlanan "İnşacı Siyasal Erk Nesnesi ile Kamusal Mekan Salınımında *Park*: Göstergenin Nadir Netliği" başlıklı yazımı, "*ideal söylemsel bütünlük ve ideal kamusal mekan olmadığı, gündelikliğin ideal olanı bünyesinde tutmadığı*" kuşkulu hatırlatmasıyla bitiren cümlenin, *idealleş(tiril)miş kamusal mekan göstergesi* üzerine yazmak için bir *giriş* olabileceğini öngörmüştüm[21]. Bu yazı, öngörümü olanaklı kılan düşünceye temsil alanı sağlamıştır.

Kamusal mekan: Değinildiği üzere, bu adlandırma daha en başından ikili bir sahipliliği doğurmaktadır. Devletin otoritesinde olan ve sivil olanın birbirine hasım olmaksızın mekanı kavramsallaştırması, hemen her toplumda sorunsal üretmeye hazır bir göreneği diri tutar. Öte yandan, her kamusal mekan eş zamanlı olarak bir ekonomik alan tanımlar ki, bu tanımlama kamusal mekanın müştereklik iradesinin önünde başlı başına bir engeldir. Yine de, genellemelerin ikna edici tuzağına düşmeden Türkiye özelinde de kamusal mekanı dilsel ve söylemsel bir bağıntıda tartışmak olası mıdır diye bakıldığında, tartışan için anlamlı bollukta ve güncel bir içerik kendini göstermektedir. Çok parçalı karşıtlıklar ve müştereklikler üreten kentler, söylemsel mekanizmaları besler niteliktedir. Başka bir deyişle, kentlerin karmaşık nesneler alanı söylemsel pratiğin etkisini güçlendiren koşullar sağlamaktadır. Bu bakışla, özellikle de, kamusal mekan, ideal bir varlık olarak değil, türlü dönüşümlere maruz *çetrefil* bir süreç olarak düşünülmelidir. Kentlilik kültürüyle yakından ilişkili, hatta onsuz var olamayacak bir olgu olarak kamusal mekan, bu kültürün türlü çelişkilerle ve (batı toplumlarına *kıyas*la) yeni yeni kendini üretttiği kentlerde, pek çok bağlamda tartışılmaya olanak sunan özgün, canlı ve adeta Velasquez'in *Las Meninas*'ı[22] misali çerçeveye sığmayan bir resim vermektedir (Resim 7). ■ *İnci Basa, Doç.Dr., ODTÜ Mimarlık Bölümü*

Notlar:

1 Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus* (çev.: D. F. Pears & B. F. McGuinness, 1961), Routledge, Londra ve New York, 1995 (orj. 1921), s. 56.

2 *Söylemsel oluşumların* kuramsal tartışması için başvurulabilecek en önemli kaynak şüphesiz, Michel Foucault, *The Archaeology of Knowledge* (çev.: A. M. Sheridan Smith), Routledge, Londra, 1995 (orj. 1968). Eser, Veli Urhan'ın çevirisiyle *Bilginin Arkeolojisi* başlığıyla Ayrıntı Yayınları tarafından Türkçe basılmıştır.

3 Benzerliğin semantik dokusunun Batı kültüründe XVI. yüzyıla uzanan yapıcı rolü ve benzeriğin bilgiye mensubiyetinin dilsel çözümlemesi için, bkz.: Michel Foucault, *Kelimeler ve Şeyler (The Order of Things); çev.: Mehmet Ali Kılıçbay,* İmge Kitabevi, Ankara, 1994 (orj. 1966).

4 A.g.e., s. 153.

5 A.g.e., s. 15.

6 *"Kamu, mal mübadelesinin ve toplumsal emeğin alanı olarak kendi yasalarına göre kurumlaşan burjuva toplumuna aittir".* Bu kavramsal aidiyet, *kamu*yu çok kapsamlı tartışmaya açan Jürgen Habermas tarafından dile getirilir. *The Structural transformation of the Public Sphere* (çev.: T. Burger, 1989), The MIT Press, Cambridge, 1992 (orj. 1962), s. 2-3.

7 Michel Foucault'dan ödünç alınan *arşiv* ve *iz sürmek* kavramları için bkz.: *The Archaeology of Knowledge*. Foucault bu kavramlara belli sayfalarda ağırlık verse de, onlar kitabın bütünlüğünü kurgulayan arkeoloji metaforu ile aktive olmaktadır.

8 "Kamu" ve "özel" (*public/private*) kavramlarının Batı dillerine göre farklılık gösteren *Osmanlı* yorumu için başvurulacak açıklayıcı bir kaynak Uğur Tanyeli ve Engin Gerçek'in 2013 yılında yayınlanan eseri *İstanbul'da Mekân Mahremiyetinin İhlali ve Teşhiri: Gerilimli Bir Tarihçe ve 41 Fotoğraf*, Metis Yayıncılık, İstanbul. Burada Tanyeli kamusal ve özel alan kavramlarının Osmanlı İstanbul'undaki dönüşümünü aktarır ve Batı'yla farklılığının dilsel teşhisi için1860 tarihli İngilizce-Türkçe sözlüğe başvurur.

9 Dilbilimin unsurlarıyla konuşmak için bazı kavramların açıklanması fayda sağlayacaktır. Gönderge *(referent)* genel olarak bir göstergenin belirttiği olgu diye tanımlanabilir. Gösterge *(sign)* kavramsal anlamla sözsel biçimin bütünleşerek oluşturduğu dilsel birimdir. Gösteren *(signifier)* gösterilenin sesle/dille ifadesi, gösterilen *(signified)* ise göstergenin kavramsal bileşenidir; bunlar birleşerek göstergeyi oluşturur. Dilsel yapının bu şekilde ayrıştırılması ve kavramlar ile işitsel seslerin iki yönlü/rastlantısal ilişkisi dilbilimci Ferdinand de Saussure tarafından yirminci yüzyılın başlarında kurgulanmıştır. Dilin yapısının çözümlenmesinde temel kavramlar için bkz.: V. Fromkin ve R. Rodman, *An Introduction to Language*, Harcourt Brace College Publishers, Fort Worth, 1993, s. 35; F. de Saussure'ün 1916 tarihli *Course in General Linguistics* çalışması, buradaki kavramların geliştirilip tartışıldığı pek çok başka yayına temel oluşturmuştur. Bkz.: D. Holdcroft, *Saussure Signs, System, and Arbitrariness*, Cambridge UP, Cambridge, 1991.

10 Dilimize de kazandırılmış üç güçlü kaynak anılmadan kamusallık içeren bir tartışmanın çerçevesi zor çizilmektedir. Jürgen Habermas, *The Structural Transformation of the Public Sphere* (çev.: T. Burger, 1989), The MIT Press, Cambridge, 1992 (orj. 1962) (Türkçe çevirisi: *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü; çev.: Tanıl Bora ve Mithat Sancar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010); Hannah Arendt, *The Human* Condition, The University of Chicago Press, Chicago & Londra, 1998 (orj.1958) (Türkçe çevirisi: *İnsanlık Durumu; çev.: Bahadır Sina Şener*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994); Richard Sennett, *The Fall of Public Man*, W.W. Norton & Company, New York & Londra, 1992 (Türkçe çevirisi: *Kamusal İnsanın Çöküşü; çev.: Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996).

11 Konuyla ilgili olarak ulusal çalışmalar için bkz.: Meral Özbek, *Kamusal Alan*, Hil, İstanbul, 2004; Ömer Kanıpak, 09.12.2007: [http://www.omerkanipak.com/2007/12/09/mimarlik-ortaminda-kamusal-bulaniklik]; Neşe Gürallar, "Kamu, Kamusal Alan, Kamu Yapıları, Kamusal Mekân: Modernite Öncesi ve Sonrası için bir Terminoloji Tartışması", *Mimarlık*, 2009, 350; Ruşen Keleş, "Kamusal Alan, Kentleşme ve Kentlilik Bilinci", *Güney Mimarlık*, 2012, sayı 10, s. 10-12; Gülay Ercins, "Demokrasinin bir Önkoşulu Olarak Kamusal Alan ve Türkiye'de Kamusal Alan Algısı", *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 2013, s. 297-313. Ve Seyla Benhabib, Nancy Fraser, Michael Schudson ve Mary P. Ryan gibi yazarların kamusal alanı farklı bağlamlarda ele alan yazılarını toplayan bir önemli kaynak, Craig Calhoun'un editörlüğündeki *Habermas and the Public Sphere*, The MIT Press, Cambridge, 1992.

12 Burada, Uğur Tanyeli'nin mimari eleştiri metinlerini topladığı *Rüya, İnşa, İtiraz*, (Boyut, İstanbul, 2013) eserinde "Kamusal mekanın ümitsizliği mi, yoksa kamusalı idealize etmenin açmazı mı?" başlıklı metnine başvurmak yerinde olacaktır. Tanyeli'ye göre *"kamusal mekanlar hiçbir zaman idealize edilmeye uygun olmayan nitelikler taşımıştır".* Tanyeli, *"Kamusal mekan tanımı gereği olarak, toplumsal yaşamın öngörülemez talep ve beklentilerine hitap etmek için var"* demektedir, s. 367. Kamusal alanın idealize edilişi bağlamında güçlü bir tarihsel tesbit de Güven A. Sargın tarafından yapılmaktadır: G. A. Sargın (der), "Kamu, kent ve politika", *Ankara'nın Kamusal Yüzleri*, İletişim, İstanbul, 2002, s. 15.

13 Uğur Tuztaşı ve Yusuf Civelek, mimarlıkta idealleştirmeyi bir "gelenek" ve "yüzyıllardır etkin bir eylem ve pratik" olarak nitelerler; "Rönesans'tan Modernizme Mimarlık Kuram ve Pratiğinde İdealleştirme Olgusu", *Mimarlık*, 2012, 364.

14 *Dil*in ufuk açıcı ve kışkırtıcı yorumlanışı için bkz.: Michel Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*.

15 Michel Foucault, *The Archaeology of Knowledge*.

16 A.g.e., s. 40-41.

17 Söylem ve söylemin mimarlıktaki etkisinin dilsel bağlamdaki kuramsal tartışması için bkz.: Necdet Teymur danışmanlığında yürütülen yayınlanmamış doktora tezi: İnci Basa, "Linguistic Discourse in Architecture", METU, Ankara, 2000. İfadelerin söylemsel gücünün analiz edildiği çalışma için bkz.: İnci Basa ve Haluk Zelef, "Kent Kültürü Tartışmalarında Muğlak Rolleriyle Ankara'nın Bitmemiş Yapıları", *Mekan ve Kültür*, Tetragon-İletişim, Ankara, 2011, s. 157-166.

18 Arendt, *İnsanlık Durumu*, s. 77-78, 82, 84.

19 Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, s. 16.

20 Foucault, *The Archaeology of Knowledge*, s. 49.

21 Kentlerin karmaşık kurgusu içinde, bilimsel pratiğin yanısıra söylemsel pratiğin de kentin nesneler alanını tarifleyip ilişkilendirdiği yönündeki savın, çetrefil kamusal mekanlardan olan kentsel park üzerinden tartışması için bkz.: İnci Basa, "İnşacı Siyasal Erk Nesnesi ile Kamusal Mekan Salınımında *Park*: Göstergenin Nadir Netliği", *Arredamento Mimarlık*, Ekim 2015/294, s. 127-131.

22 Foucault, yukarıda değinilen eseri *Kelimeler ve Şeyler*'in birinci bölümünün ilk kısmını, "görünüşte basit ve saf bir karışılık" sergileyen ama bir yandan da "temsil edenin" ve "temsil edilenin" sarıcı bir kurgusunu sergileyen bu tabloya ayırmıştır.